

УДК 343.98

В. О. Гусева

**КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА
ПОСЯГАНЬ НА ЖИТТЯ ПРАЦІВНИКА
ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ**

На підставі аналізу наукової літератури та практики органів досудового слідства розглянуто деякі елементи криміналістичної характеристики посягань на життя працівника правоохоронного органу (обстановка вчинення злочину, способи вчинення злочину, дані про особу злочинця і потерпілого), визначено їх взаємозв'язок, який носить закономірний характер.

Ключові слова: *криміналістична характеристика, посягання на життя працівника правоохоронного органу, обстановка злочину, способи вчинення та приховування злочину, особа злочинця і потерпілого.*

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні втілюються в життя масштабні завдання, пов'язані з формуванням демократичної правової держави, створенням ефективної системи соціального управління. Успішність реформ, що проводяться на сьогодні в країні, безпосередньо пов'язана зі зміцненням держави та її органів, відповідальних за захист

населення і самої держави від внутрішніх загроз, створення умов для розвитку демократичних інститутів і відносин. Для виконання цих завдань потрібні надійні правоохоронні органи, які держава наділяє особливим статусом і повноваженнями для ведення боротьби з правопорушеннями і злочинами.

Водночас зазначимо, що помилки, допущені на початковому етапі реформування країни, зокрема недооцінка фактору злочинності як до самостійного та специфічного соціального явища, призвели до серйозної криміналізації в різних сферах життя суспільства й держави в цілому. Тому на сьогодні, на жаль, ще продовжує зберігатися гострота становища з тяжкими і особливо тяжкими видами злочинів. Серед них окреме місце займає посягання на життя працівника правоохоронного органу (ст. 348 КК України) [1], певні труднощі при розслідуванні яких, пов'язані з невизначеністю специфічних елементів механізму вказаних злочинів, виражаються в криміналістичній характеристиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У криміналістичній літературі досить повно висвітлено теоретичні основи дослідження криміналістичної характеристики злочинів у працях В. П. Бахіна, В. О. Коновалової [7, с. 117; 6, с. 312], А. В. Дулова, А. А. Закатова, М. В. Салтєвського [3, с. 245], Н. О. Селіванова, В. І. Терєбілова, Л. Є. Ароцкера, В. К. Гавло, Р. С. Белкіна [4, с. 305-307], О. М. Васильєва, Р. Л. Степанюка, С. С. Степичева, Л. А. Соя-Серко, В. Г. Лукашевича, В. А. Образцова [5, с. 241], В. М. Стратонова, В. Ю. Шелітька [8, с. 348], С. А. Шейфера, А. Р. Шляхова тощо.

Водночас попри всі досягнення криміналістики, відсутня саме криміналістична характеристика злочинів, пов'язаних з посяганням на життя працівника правоохоронного органу що, безсумнівно, є фактором, який заважає ефективному веденню боротьби із зазначеними злочинами кримінально-процесуальними методами [2]

Формування цілей. Таким чином, на підставі аналізу наукової літератури та практики органів досудового слідства потрібно визначити основні елементи криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних з посяганням на життя працівника правоохоронного органу.

Виклад основного матеріалу. Посягання на життя працівника правоохоронного органу відноситься до особливо тяжких злочинів. Під посяганням на життя співробітника правоохоронного органу слід розуміти вбивство або замах на вбивство. Підвищена небезпека злочину обумовлена тим, що він посягає на життя співробітника правоохоронного органу та його діяльність з охорони громадського порядку (спрямована на попередження та припинення правопорушень (зокрема злочинів), які зачіпають інтереси громадян (забезпечення правопорядку на вулицях, площах, у парках, на транспортних магістралях, вокзалах, в аеропортах та інших громадських місцях, виявлення обставин, що сприяють вчиненню правопорушень тощо) і забезпечення громадської безпеки (спрямована на підтримку необхідного ступеня захисту інтересів громадян від різних загроз - надання допомоги, коли особи знаходиться в безпорадному або іншому стані, небезпечному для

їхнього життя або здоров'я, контроль за дотриманням дорожнього руху, контроль за дотриманням правил поведінки з вогнепальною зброєю, боеприпасами, вибуховими матеріалами тощо).

Методика розслідування цього виду злочинів відрізняється своєю складністю, але з огляду на двозначну природу злочинного посягання частково подібна до методики розслідування умисних вбивств. Для успішного розслідування зазначеної категорії кримінальних проваджень слідчому, оперативному працівникові потрібно насамперед знати криміналістичну характеристику посягання, вчиненого щодо працівника правоохоронного органу. Елементами криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних з посяганням на життя співробітника правоохоронного органу, є: обстановка місця злочину, способи вчинення та приховування злочину, особа злочинця і потерпілого.

Однією з визначальних для ефективного розкриття й розслідування посягання на життя співробітника правоохоронного органу є обстановка, у якій скоєно злочин. Під обстановкою вбивства розуміється: сукупність об'єктивних обставин, у яких здійснюється злочинне діяння; характеристика місця злочину, зміст подій, що сталися в певному місці в певний час, поведінка учасників цих подій та інших присутніх осіб. У структурі обстановки прийнято виділяти також обстановку, що передувала вчиненню злочину, і обстановку, що склалася після його скоєння. Такий поділ дає визначення шляхів і засобів пошуку доказової інформації. Посягання на життя працівника правоохоронного органу в умовах очевидності, тобто в присутності свідків, і в умовах неочевидності – таємно, без свідків. Отже, рівень розкриття цієї категорії злочинів безпосередньо залежить від наявності свідків і очевидців вчиненого злочину.

Посягання на життя працівника правоохоронного органу можна класифікувати таким чином: посягання, вчинене в момент припинення скоєного правопорушення; посягання, вчинене під час проведення оперативно-розшукових заходів, а також заходів щодо розшуку та затримання особи, підозрюваної у вчиненні іншого злочину; посягання, здійснене поза виконанням обов'язків з охорони громадського порядку й гарантування громадської безпеки (неробочий час, відпустки тощо); посягання на життя співробітника правоохоронного органу із застосуванням зброї чи інших знарядь (холодної або вогнепальної зброї, предметів, пристосованих для здійснення інших злочинів, наприклад, для злому дверей), що мають значення для встановлення обстановки скоєння злочину.

Під способом вчинення злочину слід розуміти комплекс дій суб'єкта з підготовки, вчинення та приховування злочинного діяння, детермінований цілою низкою суб'єктивних та об'єктивних факторів. Під тимчасовим інтервалом розуміється тимчасова характеристика події, явища з точки зору його тривалості. Часовий інтервал відображає одну з властивостей часу – черговість проведення пострілів, тривалість злочинного посягання, розвиток подій між двома моментами часу як точками відліку. Без урахування тимчасового інтервалу неможливо визначити, чи мав намір злочинець здійснити напад на конвой поліції або мав можливість вивчити

маршрут або тривалість супроводу співробітником правоохоронного органу для нападу на нього.

Тільки при всебічному вивченні послідовності дій злочинця можливо реально оцінити обстановку, що передувє розвитку злочинної події. Як відомо, тривалість і послідовність дій учасників злочинної події, а також результати цих дій відображаються в об'єктах матеріального світу й у свідомості людей, серед них і очевидців.

Злочинні наслідки є результатом розвитку причинно-наслідкових зв'язків, заснованих на тимчасових зв'язках, зокрема причинно-наслідкових відносинах, і дозволяють встановити наслідки, викликані діями злочинця і потерпілого. Під час попереднього слідства об'єктивні події, факти минулого встановлюються за матеріальними слідами й ідеальними образами, що збереглися в свідомості людей. До того ж всебічно вивчаються в хронологічному порядку події до вчинення злочину, у момент його скоєння, а також події, що виникли пізніше, зокрема в процесі протидії слідству зацікавлених осіб.

Посягання на життя працівника правоохоронного органу найчастіше відбувається при безпосередньому контакті потерпілого й злочинця, а умисел на вчинення цього злочину виникає при безпосередній взаємодії з потерпілим. В окремих випадках злочинці здійснюють посягання на життя співробітника правоохоронного органу з помсти, ненависті до форми співробітника та його належності до органів правоохоронної системи тощо. У зв'язку з чим проводять ретельну підготовку для здійснення своїх намірів. У таких випадках і способи вчинення посягання на життя працівника правоохоронного органу вельми різноманітні та безпосередньо стосуються його підготовки.

У підготовку посягання на життя співробітника правоохоронного органу входять: встановлення його місця проживання, складу сім'ї; встановлення місця роботи, його службового кабінету; визначення часу виходу з дому на роботу й часу звільнення з роботи; постійного маршруту його руху (піший або на автомобілі); вибір місця, де передбачається вчинення посягання; вибір знаряддя злочину (вогнепальна, вибухова, наїзд або аварія тощо). Після вчинення посягання злочинці, як правило залишають місце скоєння злочину і приховують знаряддя, як за місцем проживання, так і в інших місцях. При вбивстві працівника правоохоронного органу вдаються до приховування потерпілого і переміщують його з місця злочину в інше. Іноді скидають потерпілого на проїжджій частині і інсценують під дорожньо-транспортну пригоду.

У боротьбі з насильницькими злочинами, в тому числі посяганнями на життя працівника правоохоронного органу, істотне значення має вивчення особистості злочинця. Без глибокого її вивчення неможливо встановити і усунути фактори, що детермінують насильницькі злочини, знайти ефективні засоби впливу на осіб, схильних до їх вчинення, визначити основні напрямки боротьби з цими злочинами. Серед демографічних чинників, що характеризують особу злочинця, важливе місце займає вік. Він

значною мірою визначає фізичний стан і можливості особи, коло його потреб та інтересів, життєвих установок і ціннісних орієнтацій, прагнень і бажань. Зі зміною віку, природно, відбувається і зміна самої особистості: змінюються її соціальні позиції, ролі і функції, досвід, звички, мотивація вчинків, реакція на різні конфліктні ситуації тощо. Все це робить істотний вплив на поведінку людини.

У плані криміналістичного вивчення особистості злочинця особливе значення має аналіз його суспільного становища, належності до певної соціальної групи і роду занять. Соціальний стан є одним з найважливіших показників, що характеризує особу. В кінцевому рахунку, поведінка особи залежить від тих соціальних позицій (статусів), які вона займає в системі суспільних відносин.

Висновки. Так, в ході встановлення елементів криміналістичної характеристики (обстановки вчинення злочину; способи вчинення злочину; дані про особу злочинця і потерпілого), був визначений їх взаємозв'язок, що носить закономірний характер. В подальшому на цій основі можливе створення моделі криміналістичної характеристики злочинців, пов'язаних з посяганням на життя працівника правоохоронного органу, що вимагає їх дослідження і вивчення.

Використані джерела:

1. Кримінальний кодекс України : Закон від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131. (з поточними змінами). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88. (з поточними змінами). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
3. Салтєвский М. В. Криміналістика. В современном изложении юристов : [учеб. и практ. пособие] / М. В. Салтєвский – Х.: Рубикон, 1997. – 430 с.
4. Белкин Р. С. Курс криміналістики. В 3 т. Т. 3. Криміналістические средства, приемы и рекомендации / Р. С. Белкин. – М. : Юристь, 1997. – 480 с.
5. Образцов В.А. Выявление и изобличение преступника / В.А. Образцов – М.: Юристь, 1997. – 336 с.
6. Коновалова В. Е. Убийство : искусство расследования / Коновалова В. Е. – Х. : Факт, 2001. – 312 с.
7. Коновалова В. О. Юридична психологія: [підручник] / Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Х.: Право, 2008. – 240 с.
8. Шепітько В. Ю. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В. Ю. Шепітько. – К. : Ін Юре, 2010. – 496 с.

Стаття надійшла до редколегії 02.09.2017

Гусева В. А. Криминалистическая характеристика посягательств на жизнь сотрудника правоохранительного органа

На основании анализа научной литературы и практики органов досудебного следствия рассмотрены некоторые элементы криминалистической характеристики посягательств на жизнь сотрудника правоохранительного органа (обстановка совершения преступления, способы совершения преступления, данные о личности преступника и потерпевшего), определена их взаимосвязь, которая носит закономерный характер.

Ключевые слова: криминалистическая характеристика, посягательство на жизнь сотрудника правоохранительного органа, обстановка места преступления, способы совершения и сокрытия преступления, личность преступника и потерпевшего.

Guseva V. Criminal Characteristics of the Attempt on the Law Enforcement Officer's Life

Based on the analysis of the scientific literature and practice of the pre-trial investigation bodies, some elements of the criminalistics characterization of encroachments on the life of a law enforcement officer.

The encroachment on the life of the law enforcement officer belongs to the category of particularly grave. An attack on a law enforcement officer's life should be understood as murder or attempted murder. The increased danger of a crime is due to the fact that it infringes on the life of a law enforcement officer and his activities in the protection of public order (aimed at preventing and stopping offenses (including crimes) that affect the interests of citizens (ensuring law and order in the streets, squares, parks, at transport hubs, railway stations, airports and other public places, detection of circumstances contributing to the commission of offenses, etc.) and public safety (aimed at supporting the necessary st a fine to protect the interests of citizens from various threats - to provide assistance when a person is in a helpless or otherwise dangerous situation for their life or health, control over observance of traffic, control over compliance with the rules of handling firearms, ammunition, explosives, etc.)

An attack on the life of a law enforcement officer can be classified as follows: an offense committed at the time when the offense was committed; an encroachment committed during the conduct of investigative measures, as well as measures to investigate and detain a person suspected of committing another crime; an offense committed outside of the duty to protect public order and provide public safety (non-working time, holidays, etc.); encroachment on the life of an officer of a law enforcement agency with the use of weapons or other weapons (cold or firearms, items adapted for other crimes, such as breaking doors) that are relevant to establishing the circumstances of the crime.

There is no doubt about the importance of identifying, studying and analyzing the scientific and practical problems of forensic techniques and tactics in the initial stage of the investigation of this category of criminal proceedings, and on this basis, the development of theoretical and methodological foundations to increase the effectiveness of the disclosure and investigation of offense-related crimes to the life of a law enforcement officer.

Key words: forensic characteristic, encroachment on the life of the law enforcement officer, situation of the crime, methods of committing and concealing the crime, identity of the offender and the victim.